

ВІКТОР СТЕПАНЕНКО,

доктор соціологічних наук, головний науковий співробітник відділу історії та теорії Інституту соціології НАН України, головний редактор часопису “Соціологія: теорія, методи, маркетинг” (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)

VIKTOR STEPANENKO,

Doctor of Science in Sociology, Chief Research Fellow at the Department of History and Theory of Sociology, Institute of Sociology, National Academy of Sciences of Ukraine, Editor-in-Chief of the journal “Sociology: theory, methods, marketing” (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)

vikstepa@gmail.com

https://orcid.org/0000-0002-3623-0057

COVID-19 як нова соціальна реальність¹

Пандемія COVID-19 у своїх глобальних і різноманітних наслідках впливає на зміни багатьох сфер соціальної реальності, зокрема трансформацію соціальних комунікацій та формування нових правил, пов'язаних із соціально-біологічною безпекою в сучасних суспільствах ризику. Показово, що головна праця з цієї проблематики, яку видав німецький соціолог У. Бек 1986 року після Чорнобильської катастрофи, вже містила відповідні рефлексії, зокрема у висновках щодо посилення взаємозалежності людства у зіткненні з динамічними й малопередбачуваними небезпеками та щодо прозорості державних кордонів для нових глобальних загроз. Варто також зазначити, що дослідження соціальних наслідків Чорнобиля фахівцями Інституту соціології НАН України залишаються й досі актуальними застосовно до аналізу надзвичайної ситуації пандемії COVID-19, зокрема до визначення поведінкових патернів населення в умовах пандемії та посткарантинного періоду, оцінок доцільності та ефективності заходів додання наслідків пандемії й т.ін.

Коронавірусна пандемія є потужною маніфестацією вразливості глобального суспільства ризику. Її епідеміологічні, економічні, політичні,

¹ Статтю підготовлено в рамках реалізації проєкту 2020.01/0212 “Соціальні наслідки пандемії COVID-19 в контексті суспільної трансформації в Україні: соціологічний підхід” за грантової підтримки Національного фонду досліджень України для виконання наукових досліджень і розробок у 2020 році.

культурні, інформаційно-медійні, соціально-психологічні та інші виміри, а також досвід, уроки та наслідки пандемії вже стали предметом уваги і ще довго перебуватимуть у фокусі різних експертиз та наукових досліджень. Мета цієї розвідки — артикулювати деякі аспекти соціальної проблематики пандемії COVID-19 під кутом зору соціологічних підходів та окреслити певні особливості коронавірусної кризи в Україні, зокрема на підставі огляду та аналізу результатів соціологічних досліджень.

Коронавірусна криза

Соціально-економічна світова криза, спричинена швидким поширенням коронавірусу, належить до найбільш відчутних, зримих для масового сприйняття і часто згадуваних наслідків та глобальних ризиків пандемії. За експертними оцінками Світового банку, у 2020 році глобальний ВВП впаде найбільше з часів Другої світової війни — на 5,2%. Втрати вітчизняної економіки є сумірними з цими показниками [Вплив COVID-19, 2020: с. 6].

Експерти вже вивчають економічний досвід різних країн та різних моделей державного управління щодо їх ефективності у протистоянні пандемії COVID-19. Зокрема, американський дослідник Т. Перінські [Perinsky, 2020], спираючись на аналіз великого статистичного масиву, одержаного на кінець травня 2020 року, доходить висновку, що найефективнішими у цьому контексті виявилися дві економіко-управлінські моделі, а саме “соціально-демократичного капіталізму” (термін американського соціолога Лейна Кенворті [Kenworthy, 2020]) і “капіталізму держави розвитку” (developmental state capitalism). До першої моделі тяжіють Німеччина та скандинавські країни, до другої — передові та розвинені економіки Азії, зокрема Японії та Південної Кореї. І хоча ці моделі є доволі різними з огляду на особливості та історичні традиції управлінських підходів до економічної активності та соціальної політики, спільним моментом у них є доволі активна роль держави у супроводі економічних процесів, а також активна співпраця держави із бізнесами. На думку експерта, саме така ефективна співпраця між державним і приватним секторами дала змогу урядам Німеччини та Південної Кореї здійснювати швидке та масове тестування населення своїх країн, а також застосовувати доволі ефективні підходи для контролю над поширенням коронавірусу та лікуванням інфікованих [Perinsky, 2020].

Ще одним показовим прикладом суттєво різних результатів щодо ефективності протистояння пандемії виявилися досвіди Іспанії та Греції весни 2020 року. На 5 квітня 2020 року в Іспанії було близько 130 тисяч підтверджених випадків зараження коронавірусом та близько 12 тисяч смертей, а в Греції в той самий час — близько 1700 підтверджених випадків і 68 смертей. Відповідаючи на питання, “чому дві середземноморські країни, де люди однаково люблять сонце, посиденьки в барах та соціальні контакти, країни, що мали перед собою урок Італії, отримали такий різний розвиток епідемії”, дослідник з університету Гельсінкі Такіс Паппас визначає три причини [Pappas, 2020]. На його думку, успішність грецького досвіду протистояння пандемії пов’язана з такими чинниками, як: 1) об-

ґрунтована рішучість та відповідальність керівництва держави; зокрема, Греція значно швидше, ніж Іспанія, ввела карантинні обмеження — наприклад, закриття всіх шкіл у країні відбулося вже на 13-й день після першого діагностованого хворого на COVID-19, натомість в Іспанії аналогічне обмеження було запроваджено лише на 43-й день, коли вже з місяць у країні реєстрували смерті від хвороби; 2) спроможність держав, ефективність урядів та їхніх систем охорони здоров'я за часів кризи; 3) готовність суспільства дотримуватися правил, встановлених за надзвичайної ситуації (так, в період пандемії грецькому уряду вдалося знайти спільну мову з політичною опозицією та різними групами інтересів і переконати суспільство у виправданості карантинних обмежень, заручившись суспільною підтримкою щодо своїх дій) [Pappas, 2020].

Характерно, що пояснення причин “грецького успіху” протистояння коронавірусів чинниками ефективності уряду та суспільного діалогу збігаються з багатьма аргументами інституційного підходу (наприклад, в дослідженні Роберта Патнема щодо успіхів та невдач реформи місцевого самоврядування в різних регіонах Італії). Водночас країни з неефективною економікою, з послабленими або нерозвиненими державними інституціями, а також ті, де замість раціонально-технократичних домінують здебільшого хаотичні або авторитарні популістичні підходи у формуванні політики протистояння пандемії, виявили більшу вразливість перед цією загрозою. Так, у зоні особливих ризиків у сенсі соціально-економічних наслідків пандемії опинилися бідні країни з неефективною та розбалансованою економікою і слабкими державними інституціями. Україна, на жаль, належить до когорти цих країн, адже поєднує в собі такі інституційні та економічні ризики. Як справедливо зазначають вітчизняні дослідники, “в Україні пандемія COVID-19 стала реальним викликом не лише як криза в галузі здоров'я населення, а й як соціально-економічна криза через її вплив на бідність [населення]” [Бородчук, Черенько, 2020]. І хоча економічні наслідки пандемії та карантинних обмежень — це тема окремих ґрунтовних досліджень, що не перебуває у фокусі цієї розвідки, варто зазначити, що прямі та опосередковані економічні ефекти пандемії щодо сектору охорони здоров'я, медичного забезпечення та соціального страхування, а також зниження рівня життя, втрата роботи багатьма людьми, збитки, ба й закриття багатьох бізнесів тощо зробили свій внесок у весь широкий спектр негативних соціальних та гуманітарних виявів коронавірусної кризи.

Актуалізації біополітики та соціальної нерівності

У соціологічному сенсі глобальні тенденції соціальних наслідків пандемії означають також зсуви конфігурацій та артикуляцій пріоритетності щодо базових суспільних цінностей та нормативних регулятивів, таких як свобода, відповідальність, безпека, цивільність, рівність, довіра та солідарність. Карантинні обмеження, соціальне дистанціювання, ізоляція та інші дисциплінарні формати біополітики під час пандемії актуалізували в багатьох країнах проблеми балансу між правами та свободами людини

(зокрема свободою пересування), з одного боку, і безпекою – з іншого. Напруження між концептами прав та безпеки спостерігається не лише в теоретичних та публічних дебатах, а й у практиці судових проваджень та в суспільних акціях протесту проти обмежень, на захист громадянських прав і свобод, за свободу підприємницької діяльності, що спостерігається в багатьох країнах, включно з Україною. Водночас державно-адміністративні регуляції, обмеження та локдауни під час карантину є не лише заходами, виправдовуваними необхідністю захисту безпеки та громадського здоров'я. Вони є, по суті, певними тестами, випробовуваннями з боку влади щодо граничних для кожного суспільства порогів сприйняття жорсткості соціального контролю. Ці пороги є порівняно вищими в авторитарних суспільствах або в таких, де не є розвиненими устої верховенства права та (або) суспільна культура протестів. Зокрема, в Україні вже можна спостерігати акції протестів підприємців проти карантинних обмежень і навіть демарші деяких місцевих влад з їхніми відмовами запроваджувати жорсткі карантинні заходи.

Характерно, що поняття “біополітики” в інтерпретаціях французького соціального мислителя Мішеля Фуко позначає нову технологію влади, пов'язану з раціональним контролем та регулюванням населення як біологічної сутності, наприклад, через політики влади щодо народжуваності та страхування життя, заходи щодо суспільної гігієни та суспільної безпеки, включно й біологічну безпеку. Історично ці технології влади виникають, згідно з Фуко, у Новий час наприкінці XVIII сторіччя, якраз після того, як масові пандемії смертельних хвороб, характерних для середньовіччя, перестають бути перманентною та безстроковою частиною повсякденного життя завдяки розробленню перших вакцин, запровадженню заходів суспільної санітарії та поширенню масової гігієнічної культури.

Біополітичні технології XXI століття своїм чином також пов'язані з пандемією, заходами щодо її подолання і різними способами контролю поведінки населення з боку владних інституцій, зокрема через карантинні регуляції та обмеження. За сучасної доби в арсенал біополітичної інженерії залучені найсучасніші цифрові засоби та технології для спостереження за людьми, контролю їхньої поведінки у рамках карантинних режимів ізоляції, відстеження мереж та, за необхідності, блокування ланцюжків фізичних комунікацій в осередках інфекційних спалахів тощо. В різних країнах, навіть з подібними політичними режимами, політика протистояння пандемії взимку та навесні 2020 року набувала різних інституційних конфігурацій у пошуках власного співвідношення між безпекою і свободою: від ліберальної шведської моделі до жорстких карантинних обмежень та контролю за ними в Китаї.

Досвід пандемії зумовлює також суспільну оцінку ефективності та прийнятності карантинних обмежень на центральному та місцевому рівнях. Одним із важливих дослідницьких інструментів щодо таких оцінок є соціологічні опитування громадської думки. Водночас, оцінюючи результати таких досліджень, важливо враховувати час їх проведення в зіставленні з періодом та динамікою самої епідеміологічної ситуації. Наприклад, дослідження Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), проведене у

квітні 2020 року¹, збігається у часі з піковим моментом так званої першої хвилі поширення коронавірусної інфекції в Україні та доволі жорсткими первинними карантинними обмеженнями цієї пори. У відповідях на запитання “Наскільки успішно чи не успішно, на Вашу думку, нова влада (президент Зеленський, Кабінет Міністрів, Верховна Рада, правоохоронні органи) справляється із завданнями протидії епідемії коронавірусу в Україні?” думки респондентів розділилися майже порівну: 46% з них вважали діяльність влади у цьому напрямі успішною, 43% — неуспішною. Водночас на тлі цієї доволі схвальної загальної оцінки влади у її протидії пандемії у квітні 2020 року як певна непослідовність, ба й ірраціональний дисонанс у масовій свідомості виглядають вельми критичні оцінки щодо конкретних заходів. Так, переважна більшість респондентів оцінювали як “неуспішні” запропоновані в опитуванні напрями владної протидії коронавірусові [КМІС, 2020], а саме:

- забезпечення лікарень країни достатньою кількістю тестів на коронавірус 65% респондентів оцінили як “неуспішне” і лише 12% як “успішне”;
- забезпечення лікарів та медичних сестер засобами індивідуального захисту (масками, халатами, рукавичками тощо) 70% — як “неуспішне”, 12% — як “успішне”;
- забезпечення населення України засобами індивідуального захисту (масками, рукавичками, антисептиками тощо) 80% — як “неуспішне”, 14% — як “успішне”;
- запобігання можливим економічним труднощам в Україні, пов’язаним з епідемією коронавірусу, 66% — як “неуспішне”, 14% — як “успішне”.

Соціологічні дослідження суспільних реакцій, масової поведінки та громадської думки у період пандемії, як і в інші періоди кризових явищ у суспільстві, є не менш важливими, ніж медичні, зокрема епідеміологічні звіти. Власне соціологія пандемії є обов’язковою частиною ґрунтовних епідеміологічних досліджень, зокрема і для формування раціональної та ефективної політики протидії пандемії. Важливість цих досліджень, зокрема щодо прогнозування поведінкових моделей населення, його реакцій на карантинні обмеження, соціальних аспектів перебігу та соціальних наслідків пандемії полягають у тому факті, що вірус є біологічним агентом, але пандемія поширюється через соціальні інтеракції.

¹ Опитування КМІС з 7 до 11 квітня 2020 року методом телефонних інтерв’ю на основі випадкової вибірки мобільних телефонних номерів. Вибірка (2000 респондентів) є репрезентативною для дорослого населення (віком 18 років і старше) України. До вибірки не включені території, які тимчасово не контролюються владою України — АР Крим, окремі райони Донецької та Луганської областей. Статистична похибка вибірки не перевищує: 2,2% для показників близьких до 50%, 2,1% — для показників близьких до 25%, 1,4% — для показників близьких до 10%. — <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=930&page=7>.

Під час пандемії актуалізуються проблеми соціальної нерівності, які можуть виявлятися, зокрема, у рівнях доступу різних громадян до якісного медичного захисту та лікування, соціально-економічних можливостях родин щодо забезпечення існування під час карантинних обмежень тощо. І хоча вірус не обирає свої жертви за їхнім статком чи соціальним становищем, ступінь уразливості щодо наслідків пандемії є різним для бідних і для багатих — як для індивідів, так і для держав. У цьому сенсі соціологія може діагностувати ризики можливих соціально-структурних турбулентностей і спробувати дати відповідь на важливе дослідницьке питання: чи стане пандемія певним “великим зрівнювачем” чи, навпаки, посилить та загострить соціальну нерівність в Україні?

Одним із сучасних аспектів та проявів соціальної нерівності, характерних також і для України, є проблема цифрової нерівності, або радше так званого цифрового розриву серед населення. Карантинні вимоги та обмеження пандемії, а також вимоги щодо швидкого й часто вимушеного переходу багатьох звичних комунікацій та послуг, зокрема освітніх, на дистанційний онлайн режим загострили цю проблему. Адже багатьом громадянам ще доволі складно адаптуватися до цих нових викликів та вимог — чи то через брак цифрових навичок, чи то просто через обмежений доступ до інтернету. Згідно з даними моніторингового опитування Інституту соціології НАН України за 2020 рік, майже чверть (22,9%) усіх респондентів з тих чи інших причин не користується інтернетом. Проблема цифрового розриву є особливо актуальною для таких уразливих соціальних груп, як люди похилого віку та люди з низьким достатком. Мешканці сіл та невеличких поселень також часто перебувають у зоні ризиків цифрової нерівності, зокрема через можливі технічні проблеми якісного цифрового зв'язку, брак інфраструктури або й обмежені фінансові можливості.

Нові правила комунікацій: соціальні та суспільно-психологічні виклики

У період пандемії відбулася трансформація звичних способів соціальної комунікації, змінилося сприйняття ризиків інформаційної безпеки у зв'язку з розширенням комунікаційних контактів з традиційними медіа та інтернет-ресурсами, сталися зміни в культурній партиципації громадян через масовий досвід опанування мережевих культурних і комунікаційних практик, нових форм віртуальної участі у спільнотах. Чи будуть ці зміни тимчасовими, компенсаторними або ж такими, що проєціюються на майбутнє, — великою мірою це залежить від подальшого розвитку пандемії. Але ясно й те, що цей новий соціальний досвід потребує досліджень.

Соціальний досвід фізичного дистанціювання під час пандемії актуалізує проблеми соціальної відповідальності та солідарності. Карантин — це тест і для здатності громадянського суспільства щодо солідарності, кооперації та соціальної допомоги, зокрема вразливим верствам населення. Це також відносно новий суспільний досвід протистояння загрозам соціального дистанціювання у його первинному соціологічному розумінні — як-от вияви ксенофобії та агресії, пошуки винних та стигматизація інфікованих.

Події в селищі Нові Санжари на Полтавщині в лютому 2020 року, коли люди активно протестували проти розміщення у місцевому санаторії на тимчасову ізоляцію евакуйованих з Китаю громадян, стали одним з таких випадків в Україні. Причиною протестів були не лише природні остороги людей щодо власного життя та безпеки, страх перед невідомим і відносно новим на ту пору для країни вірусом, але й провал завдання ефективної комунікації з людьми з боку центральної та місцевої влади. До слова, в той період ніхто в Нових Санжарах не захворів на COVID-19, і перший випадок інфікування вірусом в селищі стався лише за півроку після тих подій.

Випадки агресії, стигматизації інфікованих, а також прояви дискримінації, ксенофобії та расизму, зокрема стосовно людей азійського походження та китайців, аж до фізичних нападів на цих людей були не поодинокими у світі. Понад те, подеколи навіть офіційні та урядові особи у прямий або в непрямий спосіб заохочували ксенофобські настрої, зокрема вдаючись у своїх публічних виступах до антикитайської риторики. Пандемія надала також своєрідний живильний ґрунт для активізації ультраправих, радикально націоналістичних та антиіммігрантських партій і рухів в Європі та США. Проблема набула такого глобального масштабу, що 8 травня 2020 року Генеральний секретар ООН Антоніу Ґутереш вимушений був визнати, що пандемія продовжує вивільняти “цунамі ненависті та ксенофобії” й закликав уряди всіх країн відповідально діяти, аби “посилити імунітет наших суспільств проти вірусу ненависті”¹.

Найуживаніший під час пандемії термін “соціальна дистанція”² є одним із центральних понять, автентична артикуляція смислів якого позначає демаркацію між солідарністю і кооперацією, з одного боку, і стигматизацією та ксенофобією — з іншого. В соціології поняття “соціальна дистанція”, починаючи від Г.Зимеля, позначає положення соціальних груп та індивідів в соціальному просторі, їх співвідношення, рівень близькості або віддаленості, взаємозв’язок або відчуженість одне від одного. В цілому це значення зберігається в різних соціологічних інтерпретаціях, зокрема у вживаній в емпіричній соціології шкалі соціальної дистанції Е. Богардуса, що становить спосіб емпіричного вимірювання показників суб’єктивних почуттів щодо афективного сприйняття різних соціально-культурних груп та індивідів. Соціологічні вимірювання соціальної дистанції до представників різних соціально-культурних чи національних груп, як правило, є емпіричною основою для дослідження рівня толерантності до соціокультурних відмінностей або ксенофобії в суспільстві.

Однаке під час пандемії термін “соціальна дистанція” набуває нового смислу, а саме — як *фізично-просторова* дистанція поміж індивідами у по-

¹ Antonio Guterres on Twitter. Retrieved from: <https://twitter.com/antonioguterres/status/1258613180030431233?s=20/>

² За версією британського словника Collins “соціальна дистанція”, “коронавірус” та “самоізоляція” увійшли до переліку слів, які набули широкого вжитку у 2020 році. А термін “локдаун” став словом 2020 року. Отримано з: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-lockdown/30940255.html>.

вськденних комунікаціях та інтеракціях¹. Ототожнення фізичного відсторонення із соціальною дистанцією є не зовсім коректним, адже в нових правилах суспільного співіснування під час карантину йдеться саме про фізично-просторове, а не соціокультурне дистанціювання від інших людей: тобто про уникання скупчень людей, практики самоізоляції (особливо внаслідок необхідності в разі підтвердження тестами інфікування), обмеження фізичних контактів, таких як рукопотискання, з іншими, особливо з незнайомими людьми.

Це, втім, не означає скасування людського спілкування чи нівелювання таких цивільних правил соціальних комунікацій, як доброзичливість, ввічливість, підтримка ближнього. Хоча ознакою нової реальності, тобто нових правил, є те, що такі спілкування дедалі більше відбуваються через мобільний зв'язок чи соціальні мережі. Наскільки трансформуються самі соціальні комунікації, чи вкоріняться й наскільки нові правила віртуальних контактів вже після пандемії — поки що відкрите питання.

Адже пандемія з її новими правилами безпеки не лише накладається на різні культурні особливості спілкування, які, наприклад, у країнах Середземномор'я (вже згадуваних вище Греції та Іспанії, Італії, Франції та ін.) передбачають ближчу, аніж у країнах Північної Європи, інтерактивну фізичну дистанцію в комунікаціях поміж людьми [Srokowska et al., 2017]. Нові правила безпеки у період пандемії у свій спосіб обмежують чи не найфундаментальнішу людську потребу бути соціальною істотою, а отже — *соціалізуватися*, перебувати в колективі, групі, спілкуватися, відвідувати соціальні події та зустрічі тощо — і саме у безпосередньому спілкуванні бачити друзів, збиратися у групи й торкатись один одного при вітанні. Звичайно, новітні технології та віртуальне спілкування можуть допомогти зберігати, підтримувати й навіть розвивати соціальні, професійні чи особисті зв'язки, але не можуть повністю замінити собою чи навіть повноцінно компенсувати брак живого спілкування “обличчям-до-обличчя”, хоча б тому, що в ньому надзвичайно багато невербальних та емоційних смислів. І тут виникає парадокс нових соціальних правил пандемії — фізичне відсторонення, дотримання правил карантину, носіння маски тощо і є кращим за цих умов способом не лише турботи про близьких людей та знайомих, але й соціальної відповідальності щодо незнайомих. Іншими словами, дотримання правил під час карантину — це ознака та індикатор цивільного здоров'я самого суспільства.

Водночас нові правила фізичного дистанціювання та ізоляції мають свою високу соціально-психологічну ціну. Коронавірусна пандемія створює потужний негативний фон психологічного стресу для багатьох людей, особливо таких уразливих категорій, як самотні люди похилого віку або

¹ Подібна трансформація смислу відбулась і зі словом “локдаун” (lockdown — з англійської буквально “замкнення”, “закриття”). Термін спочатку був частиною словника пенітенціарної системи й означав дисциплінарне покарання через утримання ув'язнених у своїх камерах внаслідок певних порушень з їхнього боку. Пандемія привнесла новий смисл у цей термін і “локдаун” став асоціюватися з жорсткими заходами карантинних обмежень для забезпечення громадського здоров'я.

люди з проблемами здоров'я. І цей стрес відмінний від, наприклад, повсякденного і, зокрема особистого, досвіду перебування у стресовій ситуації в Києві після Чорнобиля навесні та влітку 1986 року. Тоді люди боялися зараженого радіацією повітря, вітру чи пилу, радіоактивних фізичних локацій та предметів. Під час пандемії COVID-19 нові правила пропонують боятися людей, особливо незнайомих, ставитись до них з безпековими пересторогами, адже кожний інший може бути потенційно інфікованим. І це істотно відмінний соціальний стрес.

У глобальному, а також у вітчизняному суспільному дискурсі значно частіше лунає тема економічних наслідків карантинних обмежень та локдауну, натомість проблематика соціальної та суспільно-психологічної ціни пандемії все ще не дістає достатнього висвітлення. Це питання порушує, наприклад, відомий американський соціолог Емітай Етціоні [Etzioni, 2020]. Він, реферуючи до фахових досліджень у цій царині, стверджує, що вимушена соціальна ізоляція та самотність, які часто супроводжують пандемію, несуть для людей такі серйозні психологічні й навіть соматичні ризики, як зростання психічних розладів, депресій та агресії, когнітивний та емоційний пригнічений стан, підвищення тиску, зниження імунітету тощо. А ефекти такого роду стресу, за даними досліджень, дорівнюють таким чинникам ризику, як паління до 15 цигарок на день, зайва вага, відсутність фізичної активності чи забруднення повітря [Etzioni, 2020].

Вітчизняний досвід соціально-психологічних та стресових аспектів коронавірусної пандемії також вже існує й надалі акумулюється, зокрема в таких актуальних для карантинного режиму формах соціологічних опитувань, як онлайн опитування користувачів інтернету. Як один з прикладів цих опитувань варто згадати онлайн дослідження різних аспектів психологічного самопочуття українського сегменту користувачів Фейсбуку, проведене колегами С. Дембіцьким, О. Злобіною та М. Сидоровим у період жорсткого карантину в Україні на початку квітня 2020 року [Чи сильно карантин розхитав нерви українців, 2020]. За результатами цього дослідження вчені виявили так звану загрозливу п'ятірку головних чинників стресу під час карантинних обмежень та ізоляції, а саме: острах респондентів перед ймовірністю захворіти на COVID-19, зацикленість на новинах про цю хворобу, частота захворювань респондентів за останні півроку, оцінка напруженості стосунків з людьми, разом з якими проживає респондент, та тривоги з приводу своєї здатності залишатися вдома у разі запровадження суворого карантину. До категорії осіб, яким важко, на їхню думку, постійно перебувати вдома, належав кожен п'ятий опитаний як серед жінок, так і серед чоловіків. Отже, на думку дослідників, цей острах перед вимушеною самоізоляцією і, по суті, депривація від обмеження соціальних комунікацій під час карантину стали, принаймні навесні 2020 року, потенційно наймасовішим стресором для людей [Чи сильно карантин розхитав нерви українців, 2020].

Вивчення проблем суспільно-психологічного здоров'я в ситуації пандемії, аналіз соціальної напруженості, динаміки емоційних станів та змін у структурі соціальних страхів становлять важливе дослідницьке завдання у

глобальному вимірі. Але ці питання, як і деякі інші соціальні аспекти пандемії, мають свої особливості в Україні.

Соціальні особливості пандемії COVID-19 в Україні: соціологічний вимір

Особливим суспільним тлом перебігу пандемії COVID-19 в Україні, яке зумовлює також специфіку її соціальних наслідків, є багатофакторний спектр суспільних обставин, зокрема незавершеність складної суспільно-політичної трансформації країни, неконсолідований характер демократичної культури, домінування переважно патерналістських суспільних орієнтацій та відповідних поведінкових патернів серед населення, неусталеність демократичних інститутів та незадоволеність громадян щодо їх неефективного функціонування, низький рівень суспільної довіри до владних державних інституцій, негативна динаміка соціальної нерівності. До цього спектра суспільно-політичних та інституціональних проблем додаються ще й соціальні травми та гуманітарні наслідки анексії АР Крим Російською федерацією та поточний військовий конфлікт на Донбасі, а також несприятливі обставини економічно-фінансової кризи, яка почала розгортатися у країні ще до періоду поширення коронавірусної інфекції. Складний суспільний фон пандемії в Україні визначає й особливості її соціальних наслідків та ризиків, які можуть зокрема генеруватись у різних формах соціально-політичних конфліктів та протестної активності, виявляться у наростанні соціальної дезінтеграції та аномії, у поглибленні соціальної нерівності й посиленні авторитарних суспільних настроїв. І якщо динаміка останніх тенденцій може визначатися певною інерційністю у своїх проявах, то соціальні конфлікти, зокрема протести проти карантинних обмежень представників малого та середнього бізнесу, а також демарші влад місцевого самоврядування щодо таких рішень центрального уряду є вже реаліями вітчизняного суспільно-політичного ландшафту в період пандемії.

Водночас глибокі суспільні потрясіння та складні кризи в Україні, такі як суспільно-політичні протистояння Євромайдану 2013–2014 років, анексія Криму та війна на Донбасі з усіма її політичними, економічними та гуманітарними проблемами, виявили доволі високу адаптивність поведінкових стратегій українського суспільства, його соціально-психологічну стійкість майже на граничних стресових порогах. В цих суспільних потрясіннях уявнились і кращі якості громадянського суспільства, здатність активних та відповідальних громадян до самоорганізації, ініціативи та соціальної солідарності. Прикладами цих проявів стали такі самоорганізовані акції, як кампанія “підвези медика” в умовах карантинного локдауну весни 2020 року, допомога філантропічних організацій лікарням, волонтерська допомога. За умов пандемії та її подальшого розвитку в Україні можливі одночасні прояви та взаємодія двох ідеальних моделей, або домінуювальних патернів масової соціальної поведінки: 1) соціальне відчуження, поведінка “вільного вершника”, не скутого ніякими соціальними зобов’язаннями, подальша соціальна атомізація і як наслідки — наростання аномії, недовіри,

розпаду соціальних зв'язків, деморалізації та страху і 2) усвідомлено соціально відповідальна поведінка, підтримка кооперації, соціальної солідарності, дотримання норм цивільності, збереження через індивідуальні солідарні акти спільного суспільного здоров'я та оптимізму. Суспільна активність і соціальна поведінка людей переважно в межах другого патерну сприятиме збереженню та зміцненню своєрідного суспільного імунітету, який є не менш важливим, аніж формування колективного епідеміологічного імунітету.

Національні особливості перебігу пандемії, її соціальні аспекти, тривоги, очікування та сподівання масової свідомості у цей період є предметом уваги соціологічних досліджень, зокрема опитувань громадської думки в Україні. Як зазначалося, соціологічні дослідження в цей період стають важливим методом вивчення соціальної поведінки та діагностики суспільних настроїв й доповнюють епідеміологічні звіти щодо розуміння динаміки та характеру самої пандемії.

Наведемо та проаналізуємо деякі результати такого соціологічного опитування громадської думки в Україні щодо проблематики COVID-19 в рамках щорічного моніторингового дослідження "Українське суспільство" Інституту соціології НАН України 2020 року¹. Опитування, проведене на початку осені 2020-го — у період відносного затишшя перед "другою хвилею" пандемії, підтверджує, що проблема пандемії коронавірусу тією чи іншою мірою хвилює більшість респондентів нашої країни — в сукупності 72,2% їхніх відповідей є ствердними щодо цього, а близько третини респондентів дуже переймаються цією проблемою (табл. 1).

Таблиця 1

**Регіональний розподіл відповідей респондентів на запитання
"Скажіть, наскільки Вас хвилює проблема епідемії коронавірусу?"
(2020, %)**

Варіанти відповіді	Регіони України				Загалом по країні
	Захід	Центр	Південь	Схід	
Дуже хвилює	37,9	35,7	26,2	32,6	34,3
Радше хвилює	35,7	39,9	43,8	34,1	37,9
Радше не хвилює	12,6	13,2	12,4	15,4	13,5
Зовсім не хвилює	8,9	7,1	8,6	9,2	8,2
Важко сказати	4,9	4,1	9,0	8,7	6,1

¹ Опитування СОЦІС на замовлення Інституту соціології НАН України було проведено з 19 вересня по 9 жовтня 2020 року методом роздаткового анкетування (самозаповнення анкети респондентом). Вибірка (1800 респондентів) є репрезентативною для дорослого населення (віком 18 років і старших) України за статтю, віком, типом поселення та поділом країни на адміністративно-територіальні одиниці (області). До вибірки не включено території, які тимчасово не контролюються владою України — АР Крим, окремі райони Донецької та Луганської областей. Статистична похибка вибірки не перевищує 2,3%.

За регіональним розподілом відповіді на це запитання переважно не дуже відрізняються від середніх показників по всьому масиву, з дещо більшою, аніж середня, тривожністю респондентів Заходу та Центру – регіонів, де статистика захворюваності на коронавірус навесні 2020 року мала вищі показники, аніж на Сході та Півдні країни (табл. 1). У розподілах відповідей респондентів на це запитання за демографічними показниками (стать, вік, тип поселення) певні відмінності спостерігаються у відповідях жінок та чоловіків (перших ця проблема хвилює більше), а також респондентів різних вікових груп. Так, люди старшого віку (56 років і старші) більшою мірою схвилювані проблемою коронавірусу – 80,3%, аніж представники середньовікової когорти (30–55 років) – 68,2% і молоді (18–29 років) – 67,4%. І це закономірно, адже в інформуванні населення про коронавірус постійно наголошували, що люди старшого віку та з хронічними захворюваннями потрапляють в особливу зону ризику щодо наслідків інфікування.

Варто зазначити, що респонденти старшої вікової когорти також є дещо більш занепокоєними і щодо перспективи розвитку коронавірусної пандемії, зокрема в оцінках ризиків захворювання (табл. 2).

Таблиця 2

**Розподіл відповідей респондентів різних вікових груп на запитання
“За останній місяць ризик захворіти на коронавірус зменшився,
збільшився чи не змінився?” (2020, %)**

Варіанти відповіді	Вікові групи респондентів			Загалом по масиву
	18–29 років	30–55 років	56 років і старші	
Зменшився	4,0	4,2	3,6	3,9
Збільшився	49,5	48,3	55,7	51,0
Не змінився	31,1	31,9	26,1	29,8
Важко сказати	15,4	15,6	14,6	15,2

На час проведення опитування більш як чверть респондентів вже мали у своєму ближньому колі (серед близьких, родичів, сусідів чи знайомих) когось, хто захворів на коронавірус. У регіональному розподілі результати показують, що найбільше таких позитивних відповідей (понад 40%) дали респонденти Заходу країни і також міста Києва (табл. 3). Це співвідноситься і з регіональною статистикою епідеміологічної звітності щодо інфікувань з найбільшою концентрацією їх на Заході та в Центрі країни, зокрема у столиці.

Природно і те, що особистий досвід поінформованості про захворювання коронавірусом людей ближнього кола підвищує рівень тривожності самого респондента щодо цієї хвороби. Так, серед респондентів, які мають серед своїх близьких чи знайомих тих, хто захворів на коронавірус, 45% відповідають, що їх дуже хвилює проблема епідемії. Натомість серед респондентів, які не мають випадків захворювання серед своїх рідних чи знайомих, лише третина (30,7%) дуже переймаються цієї проблемою.

Таблиця 3

**Регіональний розподіл відповідей респондентів на запитання
“Чи є серед Ваших близьких, родичів, сусідів чи знайомих хтось,
хто захворів на коронавірус?” (2020, %)**

Варіанти відповіді	Регіони України і м. Київ					Загалом по країні
	Захід	Центр	Південь	Схід	м. Київ	
Так	44,4	26,0	9,0	21,2	38,8	27,2
Ні	48,4	68,5	77,6	71,8	52,2	65,6
Важко сказати	7,2	5,5	13,3	7,1	9,0	7,2

Важливим аспектом цього моніторингового опитування були оцінки респондентів щодо ефективності зусиль влади у протистоянні епідемії коронавірусу.

У своїй більшості (51,6% відповідей) опитувані доволі стримано оцінюють ефективність зусиль влади в боротьбі проти коронавірусу, погоджуючись із тим, що “*влада щось робить, але цього недостатньо*”, а 22% респондентів налаштовані дуже критично, вважаючи, що “*влада нічого не робить для цього*”. Найбільше ця позиція представлена серед респондентів Півдня країни, серед яких до 40% у такий дуже критичний спосіб оцінюють антикоронавірусні зусилля влади.

Деякі відмінності у відповідях на це запитання простежуються й у зв’язку з освітнім рівнем респондентів. Люди з вищим освітнім рівнем є більш вимогливими і водночас реалістичнішими в оцінках заходів влади: так, 56% респондентів з вищою освітою вважають, що владних зусиль недостатньо, натомість такої позиції дотримуються близько 45% респондентів із середньою освітою (табл. 4). Водночас респонденти із початковою та середньою освітою є дещо більш категоричними щодо того, що “*влада нічого не робить*”, з іншого боку, в цих групах людям важче визначитися з відповіддю на це запитання.

У динаміці розвитку пандемії в Україні умовно вже можна окреслити три періоди з відповідними карантинними заходами: 1) березень–травень 2020 року – жорсткий карантин, включно з локдауном, зупинкою громадського транспорту в містах і метро у великих містах, зокрема в Києві; 2) червень–вересень 2020-го – деяке пом’якшення карантинних обмежень, так званий “адаптивний карантин”; 3) з 14 листопада 2020 року – розвиток “другої хвилі” пандемії й нове посилення карантинних обмежень, введення “карантину вихідного дня” з перспективою подальшого посилення карантинного режиму. Як зазначалося, згадуване моніторингове опитування було проведено у другий, відносно м’який, період карантину і містило запитання щодо ставлення громадян до можливих карантинних обмежувальних заходів та сценаріїв у перспективі подальшого розвитку пандемії. Цей контекст важливий, адже поточна епідеміологічна ситуація також впливає на відповіді. Загалом громадська думка зорієнтована на підтримку певного балансу між безпекою та особистою свободою і в ціло-

му по країні більшість громадян (42,5%) схилиються до позиції, що “*карантин потрібно суттєво пом’якшити, але деякі обмежувальні заходи продовжити надалі*” (табл. 5).

Таблиця 4

Розподіл відповідей респондентів різних освітніх рівнів на запитання “Що Ви думаєте стосовно зусиль влади з боротьби з поширенням епідемії коронавірусу на території України?” (2020, %)

Варіанти відповіді	Освітній рівень респондентів				Загалом по масиву
	Неповна або початкова середня освіта	Повна середня освіта	Неповна вища освіта	Вища освіта	
Влада робить все, що може	10,4	15,4	13,0	12,3	12,7
Влада щось робить, але цього недостатньо	44,2	45,7	52,2	56,0	51,6
Влада нічого не робить для цього	25,7	23,5	22,1	20,4	22,1
Ваш варіант	1,6	0,9	1,7	2,7	1,9
Важко сказати	18,1	14,5	11,1	8,6	11,6

Таблиця 5

Регіональний розподіл відповідей респондентів на запитання “З яким із тверджень стосовно карантину Ви згодні найбільше?” (2020, %)

Варіанти відповіді	Регіони України і м. Київ					Загалом по країні
	Захід	Центр	Південь	Схід	м. Київ	
Карантин та суворі обмежувальні заходи потрібно продовжити надалі	16,8	27,9	10,0	22,0	35,1	21,6
Карантин потрібно суттєво пом’якшити, але деякі обмежувальні заходи продовжити надалі	49,1	40,5	36,7	42,2	33,6	42,5
Карантин та суворі обмежувальні заходи потрібно вже закінчити	22,9	20,1	34,8	19,8	22,4	22,4
Важко сказати	11,2	11,4	18,6	16,0	9,0	13,4

У регіональному розподілі серед респондентів Півдня країни спостерігається найбільше прихильників (до 35%) повного скасування карантину та зняття супутніх обмежувальних заходів. Натомість респонденти великих міст з більшим розумінням ставляться до можливих сценаріїв суворих об-

межувальних заходів, зокрема майже третина респондентів міста Києва підтримують сценарій суворого карантину.

Водночас зрозуміло і те, що після досвіду весняного локдауну, який суттєво вдарив по економіці країни, зокрема по малому та середньому бізнесу, суворі заходи карантинних обмежень навряд будуть популярним рішенням серед переважної більшості населення. До того ж непрямим свідченням того, що чимала частина суспільства не готова до прийняття високої соціальної й передусім економічної ціни карантинних обмежень, є своєрідна ієрархія наявних проблем, які особисто хвилюють респондентів: пандемію коронавірусу як проблему, що особисто хвилює людину, позначено у 42% відповідей. Але видається, що коронавірус не суттєво змінив пріоритети найактуальніших і, на жаль, вже майже хронічних соціально-економічних проблем населення. Респондентів більше хвилює не так сама пандемія, як радше супутні соціально-економічні та суспільні негативні ефекти, зокрема високі ціни на товари та послуги хвилюють 76% респондентів, високі тарифи на житлово-комунальні послуги — 61%, корупція в органах влади та управління — 57%, а також така проблема, яку, зокрема, загострила пандемія, а саме недоступність якісного медичного обслуговування — це те, що хвилює 47% респондентів.

Висновки

Підбиваючи підсумки цього огляду деяких аспектів соціальної проблематики і наслідків пандемії COVID-19 в Україні, слід зазначити, що наша країна не є унікальним кейсом соціального досвіду глобальної коронавірусної кризи. В багатьох країнах економіка і люди потерпають від карантинних обмежень, актуалізуються підходи біополітики, відбуваються зміни та трансформації у соціальних комунікаціях, загострюються проблеми обмеження свобод, соціальної нерівності, масового соціально-психологічного стресу через такі супутні наслідки пандемії, як соціальна ізоляція, різке обмеження контактів та загострені страхи.

Але варто актуалізувати питання вітчизняних особливостей перебігу пандемії з її соціальними та суспільно-політичними наслідками та характеру вітчизняного соціального досвіду, вже набутого в цей період. Ці особливості зумовлюються тим, що в Україні універсальні соціальні виклики пандемії накладаються на національну специфіку та поєднуються з багатofакторною суспільною трансформацією. Остання відзначається незавершеністю суспільно-політичного реформування країни, домінуванням переважно патерналістських масових орієнтацій населення, слабкими інститутами та незадоволеністю громадян щодо їх неефективного функціонування, низьким рівнем суспільної довіри до владних державних інституцій, а також соціальними травмами від поточного військового конфлікту і несприятливими обставинами економічно-фінансової кризи. Особливістю України є також доволі розвинене громадянське суспільство, яке здатне генерувати кращі практики соціальної самоорганізації та солідарності у періоди кризових суспільних напружень у країні. Цей чинник, а також доволі висока соціально-психологічна адаптивність поведінкових стратегій українського

суспільства майже на граничних суспільно стресових порогах можуть також привнести свої особливості до соціального досвіду, характеру перебігу пандемії та долання її наслідків.

Соціальні наслідки пандемії COVID-19 в Україні можуть виявитись у двоякий спосіб: як негативний каталізатор, що підсилює проблемність незавершеної суспільної трансформації в країні або як своєрідний “зрівнювач”, тобто чинник, завдяки якому цінності безпеки, суспільного виживання, толерантності та солідарності набуватимуть пріоритетного значення. Завдання вітчизняної соціології в цей період — всебічне дослідження соціальних викликів та ризиків коронавірусної пандемії, але також і перспектив та можливостей цього нового соціального досвіду як інтегральної складової суспільної трансформації в Україні.

Джерела

Бородчук, Н., Черенько, Л. (2020). *Боротьба з COVID-19 в Україні: початкові оцінки впливу на бідність*. Отримано з: <https://www.unicef.org/ukraine/media/5811/file/COVID%20impact%20on%20poverty%20ukr.pdf>

Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України (2020).

Центр прикладних досліджень. Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні. Отримано з: <https://www.kas.de/uk/web/ukraine/einzeltitel/-/content/vpliv-covid-19-ta-karantinnih-obmezen-na-ekonomiku-ukraini>

КМІС (2020). *Оцінка успішності влади та реакція суспільства на епідемію коронавірусу та політичні події в Україні* [Прес-реліз]. Отримано з: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=930&page=7>

Чи сильно карантин розхитав нерви українців? (2020). Результати дослідження Інституту соціології НАН України. Отримано з: <https://i-soc.com.ua/ua/news/chi-silno-karantin-rozhitav-nervi-ukrainciv-rezultati-doslidzhennya-institutu-sociologii-nan-ukraini1>

Etzioni, A. (2020). *The Sociology of Surviving the Coronavirus*. Retrieved from: <https://nationalinterest.org/feature/sociology-surviving-coronavirus-133512>

Kenworthy, L. (2020). *Social democratic capitalism*. Oxford: Oxford University Press.

Pappas, T. (2020) *The politics of pandemic prevention in Spain and Greece*. Retrieved from: <https://pappaspopulism.com/coronavirus-spain-and-greece/>

Pepinsky, T. (2020). *Political Economy and Democratic Capacity to Respond to Pandemics*. Retrieved from: <https://items.ssr.org/covid-19-and-the-social-sciences/democracy-and-pandemics/political-economy-and-democratic-capacity-to-respond-to-pandemics/>

Sorokowska, A., Sorokowski, P., Hilpert, P. et al. (2017). Preferred Interpersonal Distances: A Global Comparison. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 48 (4), 577–592. DOI:10.1177/0022022117698039

Отримано 24.11.2020

References

Borodchuk, N., Cherenko, L. (2020). *Fighting COVID-19 in Ukraine: initial estimates of the impact on poverty*. [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://www.unicef.org/ukraine/media/5811/file/COVID%20impact%20on%20poverty%20ukr.pdf>. [=Бородчук, Черенько 2020]

Etzioni, A. (2020). *The Sociology of Surviving the Coronavirus*. Retrieved from: <https://nationalinterest.org/feature/sociology-surviving-coronavirus-133512>

How did the quarantine shake the nerves of Ukrainians? (2020). The results of the study by the Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. [In Ukrainian].

Retrieved from: <https://i-soc.com.ua/ua/news/chi-silno-karantin-rozhitav-nervi-ukrainciv-rezultati-doslidzhennya-institutu-sociologii-nan-ukraini1> [=Чи сильно 2020]

Impact of the COVID-19 and quarantine restrictions on the economics of Ukraine (2020). The Centre of applied research. Konrad Adenauer Foundation in Ukraine. [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://www.kas.de/uk/web/ukraine/einzeltitel/-/content/vpliv-covid-19-ta-karantinnih-obmezen-na-ekonomiku-ukraini>. [=Вплив COVID-19 2020]

Kenworthy, L. (2020). *Social democratic capitalism*. Oxford: Oxford University Press.

KIIS (2020). *Assessment of government success and public response to the coronavirus epidemic and political events in Ukraine*. [Press-release]. [In Ukrainian]. Retrieved from: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=930&page=7> [=KMIC 2020]

Pappas, T. (2020) *The politics of pandemic prevention in Spain and Greece*. Retrieved from: <https://pappaspopulism.com/coronavirus-spain-and-greece/>

Pepinsky, T. (2020). *Political Economy and Democratic Capacity to Respond to Pandemics*. Retrieved from: <https://items.ssr.org/covid-19-and-the-social-sciences/democracy-and-pandemics/political-economy-and-democratic-capacity-to-respond-to-pandemics/>

Sorokowska A., Sorokowski P., Hilpert P. et al. (2017). Preferred Interpersonal Distances: A Global Comparison. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 48(4), 577–592. doi:10.1177/0022022117698039

Received 24.11.2020

ВИКТОР СТЕПАНЕНКО

COVID-19 як нова соціальна реальність

Під кутом зору соціологічних підходів у статті розглянуто певні аспекти соціальної проблематики та наслідків пандемії COVID-19, зокрема проблеми інституційної спроможності та ефективності урядів у протистоянні пандемії, питання актуалізації біополітики та проблем соціальної нерівності, соціально-психологічні виклики пандемії. Зазначено, що глобальні наслідки пандемії позначають зсуви конфігурацій базових суспільних цінностей та нормативних регуляцій, таких як свобода, відповідальність, безпека, цивільність, рівність, довіра та солідарність. Адміністративні регуляції, обмеження та локадауні під час карантину є не лише заходами, виправдовуваними захистом безпеки та громадського здоров'я, а й певними тестами для випробовування владою граничних для кожного суспільства порогів сприйняття жорсткого соціального контролю. На підставі аналізу результатів соціологічних досліджень, проведених, зокрема, Інститутом соціології НАН України, окреслено особливості коронавірусної кризи в Україні. Ці особливості зумовлюються тим, що в Україні універсальні соціальні виклики пандемії поєднуються з багатофакторною суспільною трансформацією. Відтак соціальні наслідки пандемії COVID-19 в Україні можуть виявлятися у двоякий спосіб: як негативний каталізатор, що підсилює проблемність незавершеної суспільної трансформації або як своєрідний "зрівновавач", тобто чинник, за якого цінності безпеки, суспільного виживання, толерантності та солідарності будуть набувати пріоритетного значення.

Ключові слова: пандемія COVID-19, соціальні наслідки, біополітика, карантинні обмеження, коронавірусна криза, суспільна трансформація, Україна

ВИКТОР СТЕПАНЕНКО

COVID-19 как новая социальная реальность

Под углом зрения социологических подходов в статье рассматриваются некоторые аспекты социальной проблематики и последствий пандемии COVID-19, в частности про-

блемы институциональной способности и эффективности правительств в противостоянии пандемии, вопросы актуализации биополитики и проблем социального неравенства, социально-психологические вызовы пандемии. Отмечается, что глобальные последствия пандемии означают сдвиги конфигураций базовых общественных ценностей и нормативных регуляций таких как свобода, ответственность, безопасность, цивилизованность, равенство, доверие и солидарность. Административные регуляции, ограничения и локдауны во время карантина являются не только мерами, которые оправдываются защитой безопасности и общественного здоровья, но также и определенными тестами апробации властью пограничных для каждого общества порогов принятия жесткого социального контроля. На основе анализа результатов социологических исследований, в частности Института социологии НАН Украины, выделяются особенности коронавирусного кризиса в Украине. Эти особенности обуславливаются тем, что в Украине универсальные социальные вызовы пандемии соединяются с многофакторной общественной трансформацией. Отсюда социальные последствия пандемии COVID-19 в Украине могут проявляться двояким образом: как негативный катализатор, который усугубляет проблемность незавершенной общественной трансформации или как своеобразный “уровнитель”, то есть фактор, при котором ценности безопасности, общественного выживания, толерантности и солидарности будут приобретать приоритетное значение.

Ключевые слова: пандемия COVID-19, социальные последствия, биополитика, карантин, коронавирусный кризис, общественная трансформация, Украина

VIKTOR STEPANENKO

COVID-19 as the new social reality

In the paper some aspects of social problematic and consequences of the COVID-19 pandemic are considered under the angle of sociological approaches. In particular these are the issues of institutional capacity and efficiency of government in facing the pandemic, the problems of actualization of biopolitics and of social inequality, social psychological challenges of the pandemic. It is argued that the global consequences of the pandemic imply the shifts in the configurations of basic societal values and regulations such as freedom, responsibility, security, civility, equality, trust and solidarity. Administrative regulations, restrictions and lockdown during quarantine are not only measures that are justified by the protection of security and public health, but also certain tests by the governments of the thresholds for the perception of strict social control. Based on the analysis of the results of sociological research, in particular by the Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, the features of the coronavirus crisis in Ukraine are outlined. These features are due to the fact that in Ukraine universal social challenges of the pandemic are combined with the country's multifactorial social transformation. Thus, the social consequences of the COVID-19 pandemic in Ukraine can manifest themselves in two ways: as a negative catalyst that exacerbates the problem of uncompleted social transformation or as a kind of “equalizer”, that is the factor in which the values of security, social survival, tolerance and solidarity will become a priority.

Keywords: COVID-19 pandemic, social consequences, biopolitics, quarantine restrictions, coronavirus crisis, social transformation, Ukraine